

UUDELLE AMBITIOTASOLLE

MIKKO MAJANDER

työskentelee assistenttina Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksella.

■ Opetusministeriö päätti syksyllä 2000 teettää Suomen Akatemialla arvion siitä, miten suomalainen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimus pärjää laadultaan ja merkitykseltään kansainvälisessä vertailussa. Asialle pestattiin ulkomailta nimivahva iskuryhmä, joka kävi viime marraskuussa Suomessa haastattelemassa alan tutkijayksiköt. Raportti on nyt valmistunut ja luettavissa muun muassa internetissä Akatemian kotisivuilla.¹

Ei käy kansainvälisen politiikan kollegoja kateeksi. Teksti on kovaa ja johtopäätökset kriittisiä lähes kauttaaltaan. Teilaus ylitti näyttävästi julkisuuskynnyksen television pääuutislähetystä myöten. Harvoinpa on Suomessa naulattu yhtä tieteenalaa näin häpeäpaaluun.

Arvioinnin kohdealue oli määritelty sen verran väljästi, että mukaan mahtuivat myös poliittisen historian oppiaineet Helsingin ja Turun yliopistosta. Ottamatta sen enempää kantaa raportin oikeudenmukaisuuteen historiantutkimus näyttää selvinneen kunnialla. Suomen käsittely kylmän sodan kontekstissa sai jopa kaunista kiitosta.

Hyvä niin, mutta tuskin tälläkään alalla on syytä tuodittautua omaan erinomaisuuteen, vielä vähemmän vahingoniloon toisten kustannuksella. Arviointiraportissa on nostettu esiin monia kritiikin kohtia, joita myös historiantutkijoiden on syytä pohtia vakavasti.

Kolmen viisaan raati kiinnitti huomiota siihen, että Suomen tapausta on vain harvoin lähestytty tavalla, joka pyrkii osallistumaan kansainvälisen tiedeyhteisön ajankohtaisiin keskusteluihin, saati tuottamaan teoreettisesti kestäviä, ajan ja paikan ylittäviä tuloksia. Suomalaisilla on taipumusta ampua omaan jalkaansa korostamalla erityistä kansallista näkökulmaansa.

Kommentti pätee mielestäni myös historiantutkijoihin, jotka ovat turhan alttiita määrittelemään itsensä jo lähtökohtaisesti kansainväliseen marginaaliin. Liian usein aloitetaan esitys toteamalla, että Suomi oli tutkittavan asian suhteen erikoistapaus. Kun näin tapahtuu jo pohjoismaisessa perhepiirissä, kuinka korkeaksi kynnyks nouseekaan astua suureen maailmaan pää pystyssä oman arvonsa tunnistaen ja tunnustaen.

Kylmän sodan historia on hyvä esimerkki siitä, miten kansainvälinen tutkimus koostuu enemmän tai vähemmän erikoisista poikkeustapauksista. Ei tarvitse pyydellä anteeksi sitä, että tutkimuksen kohteena on pieni maa kaukana Pohjolan perukoilla, jos-

1. *Finnish Research on Foreign and Security Policy. Evaluation Report* (Publications of the Academy of Finland 4/02, Helsinki 2002); internetissä www.aka.fi. Arviointiraatiin kuuluivat emeritusprofessori Kalevi Holsti (University of British Columbia, Kanada), johtaja Tarja Cronberg (Copenhagen Peace Research Institute) ja professori Steve Smith (University of Wales).

ta vähän tiedetään ja vielä vähemmän välitetään.² Kuten muun muassa mikrohistorian harrastajat ovat osoittaneet, ratkaisevaa on pätevä näkökulma ja sen kytkeytyminen yleisempiin teoreettisiin kysymyksiin.

Suomalaisten ei pidä tehdä itsestään sen poikkeuksellisempia kuin ovat. Toisaalta on niinkin, että monet kylmän sodan keskeiset kysymykset saattavat hahmottua selvemmin suurten liittokuntien rajavyöhykkeillä, joiden erityispiirteet nimenomaan tekevät niistä kansainvälisesti kiinnostavia.

Kylmän sodan Suomi ei ollut harmaata aluetta, vaikka suurvaltakeskeisestä näkökulmasta se on saattanut siltä näyttää. Se ei oikeastaan edes sijainnut idän ja lännen välissä, vaan paremminkin suomalainen yhteiskunta oli samanaikaisesti osa sekä itää että länttä. Näin mielletynä se voisi olla myös kansainvälisesti mitä hedelmällisin tutkimuskohde, jossa hegemoniset valtablokit ottivat mittaa toisistaan poliittisen, taloudellisen ja kulttuurisen vaikutusvallan keinoin.

Kylmää sotaa ei käyty Suomessa vain korkeimman vallan kamareissa ja ulkoasiainministeriön poliittisella osastolla vaan se oli myös jatkuvaa taistelua tavallisten ihmisten mielestä ja sydäimestä. Voittajasta ei ole epäilystä. Vaikka poliittinen julkisuus muokautui järjestötasoa myöten Neuvostoliitolle myönteiseksi, Suomi modernisoitui toisen maailmansodan jälkeen selvästi länsimaisten mallien mukaisesti jenkkipurkkaa jauhaen.

Neuvostoliiton voipumisen jälkeen 1990-luvulla koettu vastareaktio osoitti, kuinka pinnallisesti YYA-henki oli lopulta suomalaisia elähdyttänyt. Tässä olisi työmaata mentaliteettien historialle tai psykohistorialliselle otteelle. ”Cocacolonisaation” näkökulmasta Suomi ei ole sen mitättömämpi tapaustutkimuksen kohde kuin vaikkapa Itävalta, jota Reinhold Wagnleitner on käsitellyt hienosti osana kylmän sodan kulttuuriulottuvuutta.³

Valtavasti monipuolistuneiden ja monikansallistuneiden lähdeaineistojen myötä on viime vuosina voittanut alaa näkökulma, jossa kylmän sodan kaksi leiriä näyttävät entistä heterogeenisempina kokonai-

suuksina. Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen asiakasvaltiot, klientit ja satelliitit, eivät olleet keskusten tahdottomia käskyläisiä, vaan Moskovan ja Washingtonin mahtimiehiä myös manipuloitiin tukemaan suojattiansa omia tavoitteita.

DDR esimerkiksi käytti taitavasti uhanalaista asemaansa hyväksi ja sai vastahakoiset neuvostojohtajat lopulta suostumaan muun muassa Berliinin muurin rakentamiseen, joka konkretisoi mielikuvan kommunistisesta maailmasta suurena vankilana. Liberaalin demokratian ja yksilön oikeuksien esitaistelija Yhdysvallat taas sortui tukemaan lukuisia oikeistodiktatuureja, jotka horjuivat kommunismilta haaskahtavien kansanrintamien paineessa.

”Heikon voimasta” kasvoi myös suomalaisille leipälaji, jota voitiin pelata suhteessa molempiin blokkeihin. Suomi ulosmittasi idänkaupasta hyvän kompensaaion sille, ettei Neuvostoliitto päästänyt sitä täysivaltaisesti mukaan Euroopan taloudelliseen integraatioon. Lännen kanssa asioitaessa taas annettiin ymmärtää, että kommunismi vahvistuisi ja maa ajautuisi syvemmälle karhun syliin, jos Suomelle ei löytyisi vapaasta maailmasta ymmärtämystä.

Vertailevaa otetta terävästi soveltamalla voisi Suomea tutkien kehittää yleisempiä teorioita Neuvostoliiton tavoitteista Pohjollassa ja Euroopassa laajemminkin. Tämä edellyttäisi luopumista ahtaista suomettumis-näkökulmista ja kansallisesta nahistelusta siitä, kuka kulloinkin ryvetyi moraalisesti Moskovan juoksupojaksi poliittisen nosteen toivossa.

Suomalainen kylmään sotaan kohdistuva historiantutkimus voi täyttää kansainvälisen paikkansa jo sillä, että se tuottaa maailmankielillä hyvin kirjoitettuja kuvauksia Suomen tapauksesta lujaan lähdepohjaan nojautuen. Jos seuraamme arviointiryhmän raportin henkeä, tämä ei kuitenkaan riitä: olisi pyrittävä antamaan oma panos myös kansainvälistä tutkimusta eteenpäin vievään teorianmuodostukseen eikä tyydyttävä vain tuottamaan siihen raaka-ainetta.

Mikä oli ideologian ja reaalipolitiikan suhde? Entä historiallisesti rakentuneen kansallisen ja alueellisen identiteetin merkitys?

Voiko rahalla ostaa poliittista vaikutusvaltaa, missä kulkivat dollari- ja rupladiplomatian rajat? Oliko ulkopolitiikka mahdollisen taidetta vai sopeutumista geopolitiikan rautaisiin lakeihin? Kylmän sodan historian suuriin kysymyksiin voi tarttua lankeamatta itsetehostukseen tai pienvaltiokompleksiseen uhoon.

Ambitiotason nosto ei kuitenkaan onnistu, jollei sitä aseteta tietoisesti tavoitteeksi. Tässä suhteessa Suomessa on muun muassa tutkijankoulutuksessa paljon parantamisen varaa. Kansainväliseen keskusteluun ei voi osallistua, jos sitä ei tunne. En

ole varma siitä, kuinka hyvin suomalainen kylmän sodan historia pärjäisi tältä osin vertailussa muuhun ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimukseen. Kansainvälinen on meillä vielä kovin kansallista. ■

2. Pohdiskelen näitä asioita laajemmin artikkelissani 'Finland in the Cold War. The State of Research'. Se ilmestyy (toivottavasti vielä tänä vuonna) Thorsten B. Olesenin toimittamassa kokoomateoksessa, jossa tarkastellaan Pohjoismaita käsittelevää kylmän sodan historian tutkimusta.

3. Reinhold Wagnleitner *Coca-Colonization and the Cold War: The Cultural Mission of the United States in Austria after the Second World War* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1994).